

Segesdi Gergő: A köztársasági kérdés megjelenése az 1920-as években a magyar politikai jobboldal sajtójában

Bevezetés

Az első világháború szörnyűségeiből éppen csak kilábalt Magyarország számára az egyik meghatározó kérdés az államforma volt. IV. Károly 1918. november 13-án lemondott az államügyek vitelében való részvételéről. Ez azonban nem jelentette a trónról való lemondását is. Mégis, arra később nem tudott visszatérni. Magyarország pedig megtapasztalta a Károlyi Mihály nevével fémjelzett köztársaságot, valamint a tanácsköztársaságot. A forradalmak bukása után kiépülő, önmagát „ellenforradalmiként” meghatározó hatalmi rendszer képviselői számára értelemes volt a történelmi jogfolytonosság helyreállítása, az ezer éves államisággal összeforrott királyság intézményének helyreállítása. Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy a magára ellenforradalmiként hivatkozó rendszer miképpen viszonyult a Károlyi Mihályék által bevezetett köztársasághoz, illetve magához a köztársasági államformához. A vizsgálódás anyagát a jobboldali sajtóban az 1920 és 1928 közötti időszakban megjelent a tárgyat érintő írások képezik. A munka során olyan orgánumokat tekintek át, amelyek valamilyen formában foglalkoznak a köztársaság kérdésével. A vizsgált orgánumok közé tartozik a *A Nép*, *Budapesti Hírlap*, *Kis Ujság*, *Magyarság*, *Nemzeti Ujság*, *Pesti Hírlap*.^[1] A munka során a vizsgált írásokat nem egyszerű kronológikus sorrendben kívánom feldolgozni, hanem tematikusan a következő problémakörök mentén: hogyan helyezhető el a köztársasági gondolat kérdése a legitimista szabadkirályválasztó vita tükrében, a jobboldali sajtó szerint milyen volt a magyar nép viszonya az államforma kérdéséhez, valamint, hogy a köztársaságpártiság mint vád miképpen jelent meg a jobboldali közbeszédben. Mindezen három téma mellett röviden még kikívánok térni Károlyi Mihály személyének megítélésére.

Az 1920-as évek elejét meghatározó politikai kérdések rövid felvázolása

A következő rövid felvezetőben nem kívánok minden az 1920-as elején megfogalmazott kérdést a maga teljességében bemutatni. Úgy vélem, hogy egy ilyen viszonylag rövid írás keretében erre nem is lenne lehetőségem. Pusztán a főbb vitapontokat kívánom felvázolni, hogy azután tanulmányom fő vizsgálati kérdését – amelyben arra keresem a választ miképpen jelent meg a köztársaság kérdése a korabeli politikai jobboldal sajtójában – elhelyezhessem.

A Károlyi-féle köztársaság, majd pedig az azt követő tanácsköztársaság zűrzavaros időszaka után a konszolidálódó hatalomnak az elsők között kellett rendeznie az államforma-, valamint a király személyének kérdését.[2] Kmety Károly egyetemi tanár a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain 1921-ben a következőt fogalmazta meg a kérdésről: „A közjogi téren tenni valóink nagy alkotmányi problémák, köztük egy sincs fontosabb az ú. n. királykérdésnél,”[3] Ez a kérdés azonban nem abban jelent meg, hogy vajon Magyarország királyság maradjon-e, hanem, hogy azt miképpen szabályozzák.[4] Erre erősít rá Buza László jogakadémiai tanár a *Magyar Jogi Szemlében* megfogalmazott gondolata: „Az nézetünk szerint [...] kétségtelen, hogy Magyarország jogilag nem szűnt meg monarchia lenni. Az 1918. október 31. óta lejátszódott eseményeknek ilyen alkotmányjogi hatályt tulajdonítani nem lehet.”[5]

Bethlen István miniszterelnökségének első, 1921-1923 között tartó szakaszát Romsics Ignác szerint a stabilitás megteremtése határozta meg. Bethlen maga a legitimitás talaján állt, azonban realista politikusként az arisztokrácia többségével szemben megértette azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia és a háború előtti állapotok visszaállítására nincsen lehetőség. 1920 elejére kidolgozta a nemzeti királyság koncepcióját, amely előírta, hogy az ország uralkodója semelyik másik állam uralkodója nem lehet. Ez azonban Romsics meglátása szerint egy olyan taktikus lépés volt a részéről, amellyel lényegében nyitva hagyta az uralkodó személyének a kérdését. Azt ugyanis a legitimista és a szabad királyválasztó értelemben egyaránt lehetett interpretálni. Mindebből jól kivehetjük, hogyha a király személye ugyan nem is, de egy dolog bizonyos volt Bethlen felfogásában, mégpedig az államforma kérdése, amely királyság volt.[6] Pölöskei Ferenc megfogalmazása szerint a politikusok és államjogászok zöme politikai és társadalmi okokból vetette el a köztársaság államformáját, amit a forradalmakkal azonosítottak. Ahogyan fogalmaz Pölöskei: „A királyságtól – mondották – nagyobb stabilitást, biztonságosabb belső nyugalmat várnak, mert a ciklikusan visszatérő köztársaságielnök-választások újra és újra felkavarják a belpolitikai szenvedélyeket, s állandósítják a pártviszályokat.”[7] Szükséges ugyanakkor megemlítenünk Károlyi Mihálynak azt a gondolatát, mely szerint 1918 novemberében: „Valamennyi osztály a köztársaság azonnali kikiáltását követelte. [...] még a tegnapi megrögzött royalisták is a köztársaság mellett voltak,”[8] Károlyi szavainak beemelése amiatt is fontos jelen munkánkba, mivel ennek az állításnak a hangoztatása visszatérő elem volt a köztársaság támogatóinál az 1920-as években.[9]

Pölöskei szerint maguk az antant hatalmak egyedül a Habsburg-restaurációt tiltották, így pedig meglátása szerint a királyság államformájának választásához nem is férhetett kétség.[10] Bár ahogyan arra Polner Ödön egyetemi tanár is kitért az 1920-ban a *Magyar Jogi Szemlében* írt írásában: „[a]z entente-hatalmak kívánsága folytán az államforma felett

népszavazásnak kell döntenünk.”[11] Noha ő ezt egy felesleges dolognak tartotta, hiszen a királyságot 1918-ban sem a népakarat, hanem pusztán egy „az államhatalmat magához ragadó egy pártcsoport által összehívott alakatlan helyi gyülekezet” törölte el.[12] Abban azonban, hogy Pölöskei mellett Romsics Ignác is rámutat, a király személyében már nem volt ekkora az egyetértés a királyság államformájának támogatói között. Két eltérő közjogi felfogás fogalmazódott meg. A legitimisták a jogfolytonosság talaján álltak és ragaszkodtak IV. Károly személyéhez, visszatértéig pedig valamelyik Habsburg főherceget szerették volna nádorként látni. Az ő ellenpólusukat képezték az úgynevezett szabadkirályválasztók, akik azt hangoztatták, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával, valamint IV. Károly 1918. novemberi nyilatkozatával a Habsburgok elveszítették a magyar trónra való jogosultságukat. A magyar nemzet pedig visszanyerte jogát a szabad királyválasztásra. A helyzetet Horthy Miklós 1920. március 1.-jén történt kormányzói választása oldotta fel, még hogyha csak ideiglenesen és nem is maradéktalanul.[13] Ahogyan arra Egresi Katalin is rámutat, hogy az 1920: I. törvény cikk volt az, amely rendelkezett az ideiglenes jelleggel választott kormányzó jogköreiről, valamint egy egykamarás nemzetgyűlés felállításáról. Ezt az ideiglenességet erősíti magának a kormányzónak választott Horthy Miklós később az emigrációban megfogalmazott szavai is: „Az 1920-as törvény abban a feltevésben készült, hogy a király nemsokára visszatérhet,”[14] Egresi szerint a törvény ideiglenes jelleggel igyekezett szabályozni a benne foglalt kérdéseket, végül azonban egy közel két és fél évtizeden át tartó politikai berendezkedés közjogi alapjait teremtette meg. Romsics Ignác szerint ez a törvény a legitimista és szabadkirályválasztó oldal kompromisszumának jegyeit viselte magán.[15] Ezt erősíti meg Kmety Károly is, aki a törvény kapcsán a következőket írta a Habsburg jogigényről: „[a]z új n. teljes jogfolytonossági álláspontot [a törvény] respektálni, elfogadni fogja, noha teljhatalma jogosítaná azon jogok megszüntetésére is.”[16] Mégis, hogy a Habsburg restaurációnak mennyi realitása is volt azt jól példázza Horthy Miklós IV. Károly visszatérési kísérletei kapcsán megfogalmazott gondolatai: „[a] király kísérleteit [...] az a kedvezőtlen külpolitikai helyzet hiúsította meg, amelyet a kis- és nagyjentente következetes Habsburg-ellenes politikája idézett elő.”[17] Ahogyan azonban azt L. Nagy Zsuzsa megfogalmazásában is olvashatjuk, a kialakuló rendszer egyáltalán nem volt ellentmondásoktól mentes, hiszen az államforma, a legfőbb állami méltóság kérdése és a kialakuló kormányzati módszerek is megosztották a közvéleményt és a politikai élet szereplőit. A kormányzó jogköreit 1920-ban nem is sikerült véglegesen rendezni. Mindez összességében azzal a következménnyel járt, hogy ezek a kérdések még évekig meghatározták a hazai politikai életet.[18] Mindezt jól illusztrálják Horthy Miklós egy 1922 augusztusában Gödöllőn zajlott találkozóról írt szavai, amikor is felidézi a Ráday Gedeon belügyminiszter által ott mondottakat: „Meg kell szűnnie az államfő állása körül a viszálynak, mert emiatt az országban nem lehet teljes nyugalom. Egyesek független Magyarországot

akarnak, élén a törvényes királlyal, mások meg József főherceg vagy Albrecht főherceg megválasztását óhajtják. Baloldali elemek köztársaságra törekednek.”[19]

A köztársasági gondolat a legitimista és a szabadkirályválasztó vita tükrében

Az államforma kérdésének érzékenységet úgy gondolom jól érzékelteti az 1920. évi I. törvénycikk kapcsán kirobbant vita, amikor is magát Apponyi Albertet illették a köztársaság támogatásának vádjával miután azt a kijelentést tette, hogy egy mondva csinált királlyságnál is jobb egy becsületes alapokon nyugvó köztársaság. Ferdinándy Gyula igazság- később pedig belügyminiszter ennek a vitának a során felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzetgyűlésnek figyelembe kell vennie olyan kérdéseket, mint a hatalom szétválasztásának Monetsquieu által megfogalmazott elvét, a kormányzó és a kormány jogköreit, a vétójog és az előszentesítési jog kérdését. Végül pedig megfogalmazta, hogy: „a törvénybe talán a legjobb indulatúan köztársasági gondolatokat csempésztek.”[20] Szintén érdekes, ahogy a Habsburg ház uralkodói és örökösödési jogát megszüntető törvénnyel, valamint a kormányzói tiszt időtartamával kapcsolatosan nyilatkozott. Úgy vélte, hogy a királykérdés és szabadkirályválasztás azok közé a kérdéskörök közé tartoznak, amelyek a nemzetet izgalomban tartják, sőt az bármikor saját mozgalmat indíthat. Az ország pedig könnyen találhatja magát abban a helyzetben, hogy két királya van. Mindemellett, hogyha esetleg a szabadkirályválasztás valósulna meg, akkor is maradna az országnak egy olyan része, amely legitimista maradna. A fenti két véleményből nem feltétlenül a köztársasági gondolat éles elvetését olvashatjuk ki, noha természetesen nem gondolhatjuk azt sem, hogy támogatták volna a köztársasági államformát, sokkal inkább egyfajta aggodalmat azzal kapcsolatban, hogy királykérdés rendezetlensége a jövőben viszályok forrása lehet. [21] Hasonlóan aggódott emiatt a lehetséges viszály miatt Pethő Mihály is, aki amellettt érvelt, hogy a legitimisták és a szabadkirályválasztók vitája végül odáig fog fajulni, hogy azok, akik részesei voltak az „oktobrista összeomlásnak” újra felbuzdulnak. A probléma folyamatos elodázása pedig a keresztény gondolat halálát fogja elhozni, valamint azt fogja eredményezni, hogy a köztársaság lesz az egyedüli reális alternatíva. Pedig a keresztény politika képes arra, hogy változó politikai és alkotmányjogi keretek között is rendkívüli rugalmasságot tanúsítson.[22] Fontos kitérnünk Huszár Károly korábbi miniszterelnök 1927-ben a Szentkorona Szövetség győri gyűlésén elmondott beszédére. Huszár szerint a magyar államiság épülete ekkor még minden konszolidáció ellenére sincsen betetőzve, hiszen a királyi trón betöltetlen. Egy parasztembert idézve a következőt mondta: „Hiába, nem boldog az ember olyan házban, amelynek nincs teteje.”[23] Huszár a trón betöltését kizárólag alkotmányos úton tudta elképzelni. Elismerte ugyanakkor, hogy az alkotmányosság útja a legitimisták számára egy járatlan út. Ezért a feladat az, hogy ezt előkészítsék. Bármiféle diplomáciai akciót meg kell

előznie a kormányzó, valamint az országgyűlés beleegyezésének. A nemzetközi akadályokat nem tartotta leküzdhetetlennek, hogyha ugyanis az ország szakítani tud a „forradalom szellemével” és „Szent Koronában rejlő varázshatalommal” egységesíteni tudja nemzetet, akkor a legitimista út járható. A „forradalom szelleme leküzdésének” szófordulatából érzékelhetjük, hogy milyen szemszögből közelített a köztársaság gondolatához. Kifejezően elítélően nyilatkozik róla: „A köztársaság, a népköztársaság és a tanácsköztársaság már elvitték egyszer a sír szélére a nemzetet”[24] Ahogyan fogalmazott minden forradalom szűkített egyet az ország határain. További vádként fogalmazta meg a köztársasággal szemben, hogy annak köszönhetően vált az ország ellenállásra képtelenné, hiszen az fegyverezte le az országot, majd ezt követően a csőcseléket fegyverezte fel és lett a bolsevizmus „szálláscsinálója Magyarországon”. A köztársaság volt az, amely tönkretette azokat az erőket, amelyek „vasabronccsal tartották össze Szent István ősi birodalmát”. Ez volt a jelszó Magyarország politikai és szociális robbantására. A kár, amit a köztársaság okozott az ország számára olyan súlyos, hogyha nem is állna többévszázados államfenntartó érdem a királyság mögött, a köztársaság néhány hónapos pusztítása akkor is mindenkit a királyság hívévé tenne. Huszár szerint ebből következőleg a köztársasági irányzat ekkora már radikális, a belpolitikában destruktív, a külpolitikában pedig defetista politikája miatt csupán egy olyan népszerűtlen gondolat, aminek alig akadnak szórványosan hívei. A legitimizmussal szemben tehát aligha képes bármiféle ellenállást kifejteni. Vélte mindezt Huszár Károly, aki szinte úgy nyilatkozott a köztársaságról, minthogyha egy büntetőper során szembesítené a vádlottat bűneivel. Mégis azt kell, hogy mondjuk nem a köztársaság pártiakkal szemben volt a leginkább elítélő, hanem a szabadkirályválasztókkal. Apponyi Albert és Ferdinánd Gyula fentebb idézet gondolataiból már érzékelhettük a szabadkirályválasztókkal szembeni negatív viszonyulást. Ők azonban nem fogalmaztak meg olyan súlyos vádakot velük szemben, mint néhány évvel később Huszár Károly. Ő ugyanis azt mondta, hogy a szabadkirályválasztók még a köztársaságiaknál is veszedelmesebb erőt képviselnek, akik nacionalista és militarista állarcok mögé bújnak. Huszár Károly szerint a királyválasztás a nemzetnek az akkori erkölcsi állapotában végzetes lett volna, hiszen ekkoriban a magyar nép sem volt mentes a „korszellem okozta szellemi és erkölcsi járványoktól”. A társadalom nyomorúsága, az anyagi és erkölcsi függetlenség hiánya csak a különböző trónkövetelőknek és az elkerülhetetlen belső zavaroknak kedvezne, amely végül polgárháborúhoz vezetne. Véleménye szerint ezért is ajánlották a szabadkirályválasztók ezt a módszert. Végül még hozzátette, hogy a szabadkirályválasztásra közjogilag nincs is lehetőség, valamint hogyha az ország élén egy Habsburg király állna, akkor az nem adna példát a lázadásra.[25]

A magyar nép viszonya az államforma kérdéséhez a jobboldali sajtó szerint

Érdemes megvizsgálnunk, hogy hogyan vélekedett a jobboldali sajtó arról, hogy a magyar nép miképpen viszonyult a köztársasági kérdéshez. Ahogyan azt a *Nemzeti Ujság* egyik szerzője is megfogalmazta a magyar nemzet annakidején a Károlyi féle köztársaságot kizárólag egy utolsó reményként fogadta el, akkor, amikor már a „lehetetlenben is reménykedett”. A köztársaságot magát pedig kizárólag egy ideiglenes állapotként fogta fel. Amint lehetett visszaakart térni a keresztény nemzeti politikához és királysághoz. Ugyanis míg a köztársasági államforma hirdetése a marxi ideológia vállalását jelentette, addig a királyság a történelmi jogfolytonosságot.[26] Erre a királyhűsége erősített később Gergely István, amikor is a *Nemzeti Ujság*ban megemlékezett Gyulai Pál író kijelentéséről. Gyulai azt mondta, hogy a magyar nép tele van királyhűséggel, valamint, hogy a paraszt büszke a főnemesre, mint „saját fajtájának kivirágzására”. Valamint míg a királyság állandó témája marad a költészetnek, addig azt nem tudja elképzelni, hogy bárki is egyszer majd úgy ül le a gyermeke mellé mesélni, hogy: „Volt egyszer egy köztársasági elnök...”[27] A népköltészet ugyanis a királyság gondolatában tanyázik.[28] Az egyedüli ok a *Nemzeti Ujság* szerzője szerint, amiért a köztársaság egyáltalán megalakulhatott Magyarországon az a kisantant nyomásának volt köszönhető és a magyar királyság meggyengítését célozta.[29] Sőt, miként később azt a *Magyarság* című folyóirat egyik írásában is olvashatjuk, azt vádat is megfogalmazzák velük szemben, hogy a királykérdés elhúzódsát is ők gerjesztették.[30] Azok, akik mindezek után is megünneplik a köztársaságot egyedül marxi ideológiával telítve teszik azt. Ezek közé tartoznak a szociáldemokraták is, akik az uralomra jutásuk feltételeként tartják számon a köztársaság bevezetését. Ahogyan a *Nemzeti Ujság* szerzője is megfogalmazta: „[t]ul van már ma a nemzet józan és alkotmányos gondolkozása minden köztársasági kísérletezésen.”.[31] Úgy gondolom fontos rámutatnunk arra, hogy a szerző nem csak a köztársasági gondolat képviselőit ítéli el, hanem szabadkirályválasztókat is. Az előbbi idézet ugyanis a következőképpen folytatódik: „[s]őt [a] szabadkirályválasztó-játszósdin, hogy a mi novemberünk szürke kódében nem is kell e gondolatokkal, mint a nemzet lelkére nehezedő törekvésekkel foglalkoznunk.”[32] Érdemes azonban megemlítenünk, hogy a *Magyarság* című folyóirat egyik 1922-es cikkében megemlíti, hogy a köztársasági gondolat alig tudhat magának 10%-nyi támogatót a magyar nép körében. Noha azt nem részletezi az írás, hogy ezt az egész népességre vagy a választásra jogosultakra érti, úgy gondolom, hogy a 10% egyik esetben sem számítható elhanyagolható tömegnek. Kétségtelen, hogy ez a 10% még messze van a többségtől és akármit is értünk ezalatt a bizonyos százalék alatt az még messze van a királyság pártolójának a számától, azonban a korábban említett teljes támogatás nélkülségtől kétségtelen, hogy távol áll. Egy olyan tömeget feltételez, akikkel érdemes számolni.[33] A magyar néppel kapcsolatban fontos még

megemlítenünk Huszár Károly fentebb már idézett 1927-es beszédét. Itt ugyanis úgy beszélt a magyar népről, mint egy olyan tömegről, amelyet a legitimistáknak feltétlenül szükséges a táborukba vonni. Ez a nép ugyanis hú a monarchizmushoz. A legitimizmus gondolata pedig ebből a hűségből következik. A jogfolytonosság tehát nem maradhat továbbra is az „úri szalonok és püspöki paloták magánügye”. Ha ugyanis sikerre akarják vinni a legitimista politikát, akkor ahhoz az egész magyar társadalom erejére szükség lesz vallás- és osztálykülönbségek nélkül. A néptömegek lelkében azonban a királyhűség ápolni kell különben az elsorvad.[34]

A köztársaságpártiság, mint vád a jobboldali gondolkodásban

Fentebb már Apponyi Albert esetében röviden említettük, hogy a köztársaságpártiság, még hogyha nem is beszélhetünk az államforma tényleges megváltoztatásának az igényéről, egyfajta vádként jelent meg a politikai jobboldalon. Ilyen vádat fogalmazott meg többek között a korábban a Károlyi kormányban is szerepet vállaló Nagy Vince országgyűlési képviselő, a frankhamisítási botrány vitája során Viczián István képviselőtársa ellen. Nagy azzal vádolta Vicziánt, hogy nem közömbös a köztársasági gondolat iránt. Ez az eset úgy gondolom jól érzékelti a köztársaságpártiság bélyegként való alkalmazását.[35] Viczián eseténél azonban sokkal érdekesebb, hogy hasonló vádakát még Gömbös Gyulával szemben is megfogalmaztak 1926-ban, még hogyha nem is ennyire direkten. A *Nemzeti Ujság* egyik cikke szerint ugyanis a monarchista oldal értetlenül állt Gömbös Gyulának egy svéd lapnak adott interjúja előtt. A szerző Gömbös azon kijelentése felett, amikor azt nyilatkozta, hogy Ottó apját gyűlölte még szemet tudott volna hunyni, afelett azonban már nem, amikor Gömbös a legitimista öröklési elvet veszedelmesnek nevezte. Egészen konkrétan a következő kijelentést tette: „[m]ert a trónöröklési rend a hatalmat egy hülye kezébe juttatja!”[36] Ezek után a cikkíró szerint vitatható az is, hogy Gömbös egyáltalán monarchista lenne és megfogalmazza a következő kérdést: „Ám de micsoda monarchia az, ahol a királyt újra meg újra választani kell. Ha nincs trónöröklési rend, akkor lényegében életfogytiglan választott köztársasági elnökről lehetne csak beszélni.”[37] Mindezek mellett a szerző még azt is Gömbös szemére vetette, hogy korábban olyan nyilatkozatokat tett, hogy a munkások kezébe lenne szükséges a gyárok tulajdonjogát adni. Ez pedig arról tesz tanúbizonyságot, hogy Gömbös a szocialisztikus tanokkal szimpatizál. A vád tehát, ahogyan azt fentebb is említettem nem annyira konkrét, mint a Viczián Istvánnal szemben felhozottak, valamint az is sincs konkrétan kimondva, hogy Gömbös köztársaságot akarna. Sőt, aligha képzelhetjük el ezt róla. Mégis, amikor a szerző életfogytiglan tartó köztársasági elnökről és szocialisztikus tanokkal való szimpatizálásról beszél érzékelhető ennek a vádnak a megjelenése. Az életfogytiglan tartó köztársasági elnök fogalma kapcsán érdemes röviden megemlítenünk,

hogy azt Horthy Miklós kormányzásának kérdéseivel foglalkozó tanulmányában Kende Péter is használja. Kende megfogalmazásában Horthy inkább volt egy időkorlát nélkül regnáló köztársasági elnök, mint valódi királypótló régens vagy uralkodó.[38]

Károlyi Mihály személyének a megjelenése a köztársasággal kapcsolatban

Széles körben ismert tény, hogy Károlyi Mihály személyét, valamint mindazt, amit 1918-ban képviselt milyen mértékben megvetette az 1920 után kialakult rendszer. Hatos Pál megfogalmazásában Károlyi nevét a „legnagyobb gyűlölettel emlegették”. Személye ellen sikkasztás és más bűncselekmények elkövetése miatt eljárást indítottak és vagyoni perben el is tudták marasztalni. Majd vagyonától is megfosztották. Nemcsak Károlyit érte azonban retorzió, hanem Hatos szerint mintegy 35-40 ezer közalkalmazott szenvedett el valamilyen vagyoni vagy fegyelmi hátrátételt, illetve kényszernyugdíjazást.[39] Károlyi és társai a Horthy-korszak tankönyveimben Romsics Ignác megfogalmazása szerint olyan hazaárulókká stilizálódtak, akiknek nemcsak saját forradalmuk bukásáért, a proletár diktatúráért, de Trianonért is viselniük kellett a felelősséget.[40] Mindezek ellenére fontosnak tartom, hogy kitérjünk egy olyan 1925-ös *A nép* hasábjain megjelent írásra, amely Károlyi Mihály Egyesült Államokban folytatott köztársasági tevékenységét tárgyalja. Ez az írás ugyanis egyfajta szunnyadó fenyegetésként mutatja Károlyi Mihályt, aki a New York-i magyarok körében igyekezett terjeszteni a köztársasági gondolatot. A cél érdekében a Károlyi létre kívánta hozni az *Amerikai Országos Párt a magyar népköztársaságért* elnevezésű csoportosulást. Céljuk az „úgynevezett népköztársaság” megalakítása lett volna. Mindezt a cikk szerzője költői magasságokba emelkedve mutatta be: „Az a világgá szaladt társaság, amely Magyarországon halálra kompromittálta magát s most abból, hogy áskálódik saját hazája ellen, itt Amerikában új akcióba fogott. Egészen sötét és egészen becsületvesztett emberek buzgólkodnak egy új amerikai magyar politikai párt alakítása körül.”[41] Károlyiék kísérletét a szerző szerint az amerikai magyarság ellenségesen fogadta, ugyanis a szavaival élve a kint élő magyarok nem akartak részt venni olyan párt alapításában, amellyel saját maga alatt vágta volna a fát. A kísérlet ellen még az Amerikai Magyar Hírlap is erélyesen állást foglalt. Sőt idővel az Egyesült Államok kormánya is szintén erélyesen tiltakozott Károlyi terve ellen. Minden bizonnyal Károlyi Mihálynak ez a terve már a kezdetkor aligha kecsegtethetett bármiféle sikerrel. Az ügy kapcsán megjelent írás azonban jól illusztrálja számunkra azt az ellenszenvet, amelyet a magyar jobboldal Károlyi Mihállyal szemben érzett. A szerző szerint ugyanis a magyar népnek és a magyar kormánynak tudomást kell vennie erről a mozgalomról és figyelemmel kell kísérenie a tengerentúli eseményeket, hogyha ott ilyen „lélekmérgező” ötletek születnek.[42]

Összegzés

Ahogy az láthattuk az államforma kérdése a jobboldali közvéleményt is aktívan foglalkoztatta. Ez természetesen a királyság államformája melletti állásfoglalást jelentette. Mielőtt azonban ezeknek az összegzésére rátérnénk ki kell emelnünk, hogy az itt feldolgozott forrásnak a túlnyomó többsége a legitimista álláspontot mutatja be. A forrásbázis összeállítása során ugyanis ezek a köztársaság kérdésével foglalkozó jobboldali források kerültek elő. Ez azonban óhatatlanul is felveti a kérdést, hogy az államforma ügye miképpen került elő a szabadkirályválasztók álláspontját bemutató orgánumban. Ha pedig nem került, akkor annak mi lehet az oka. Ennek megválaszolása azonban egy később elvégzendő munkára vár.

A feldolgozott forrásanyag tükrében azt tudjuk mondani, hogy a köztársaság, hogyha nem is mint reális alternatíva, de előkerült a jobboldali politikai diskurzusban. Sőt, ahogy azt a legitimista álláspont meg is fogalmazta annál, amit a szabadkirályválasztók akarnak még a köztársaság is kevésbé veszélyes. Maga Apponyi is úgy nyilatkozott, hogy egy mondvacsinált királyságnál egy becsületes köztársaság is jobb. A jobboldali érvrendszer megfogalmazta azt, hogy az királykérdés rendezése már csak azért is szükséges, mivel az óhatatlanul is izgatja a magyar népet, valamint a legitimista-szabadkirályválasztó vita rendezetlensége a jövőben olyan viszályok forrása lehet, amely végül akár a köztársaság újbóli győzelmét is elhozhatja. Fontos kiemelnünk, hogy a társadalmi legitimáció kérdése a jobboldali gondolkodásban is megjelent. Ugyanis a legitimisták is belátták azt, hogy a királykérdés, ahogy ők fogalmaztak, nem lehet továbbra is úri szalonok és püspöki paloták magánügye. Szükségessé vált a nemzetnek a legitimizmus körébe való beemelése. Annak a népnek a beemelése, amely véleményük szerint mindig is királyhű volt és 1918-ban csakis kényszerből fogadta el a köztársaságot. Bevallották azonban a maguk számára azt, hogy ez számukra még egy járatlan út. Mindezek mellett láthattuk, hogy a köztársaság, mint egyfajta negatív bélyeg vagy vád is megjelent a jobboldali gondolkodásban, amelyet a korszak olyan fontos szereplőire is rásütöttek, mint a későbbi miniszterelnök Gömbös Gyula. Végezetül pedig ki kell emelnünk, hogy Károlyi Mihály alakja is mint egy a magyar királyságra leselkedő állandó fenyegetés is megjelent, amely az emigrációban is szervezkedik a magyar államiság ellen. Noha ez aligha jelenthetett tényleges fenyegetést a Horthy-rendszerre nézve, ahhoz azonban kiváló alapanyagot szolgáltatott, hogy a nemzetet és az országot ért tragédiákat összekapcsolhassák Károlyi Mihály személyével és a köztársasággal.

Absztrakt

A köztársasági kérdés megjelenése az 1920-as évek a magyar politikai jobboldal sajtójában

Magyarországnak rövid időn belül átkellett élnie egy világháborút-, majd ezt követően területe nagyrészt elvesztését. Mindemellett pedig a Habsburg ház eltűnését, valamint az első magyar köztársaság kikiáltását, valamint a tanácsköztársaság borzalmait. Ezen események után joggal gondolhatjuk, hogy a köztársaság gondolata sokakban ellenérzéseket váltott ki a Horthy-korszak idején. Mégis úgy vélem hogy, amikor a köztársasági államforma kérdését vizsgáljuk nem engedhetjük meg magunknak azt, hogy figyelmen kívül hagyjuk mit gondoltak erről a kérdéstről az azt elvetők. Tanulmányomban ezt kívánom vizsgálni 1920 és 1928 között, vagyis a Károlyi-féle köztársaság első jubileumáig. Munkám során a következő főbb kérdésekre igyekszem választ kapni: a köztársasági gondolat miképpen helyezhető el a korabeli magyar közéletet meghatározó legitimista és szabadkirályválasztó vitában, milyen volt a jobboldali sajtó szerint egyértelműen királyhűnek tartott magyar nép viszonya az államforma kérdéséhez, valamint, hogy a köztársaságpártiság miképpen jelent meg mint egyfajta vád a politikai jobboldalon. Végül pedig röviden szót kívánok ejteni arról, hogy miképpen látta és láttatta a jobboldali sajtó Károlyi Mihály szerepét.

Kulcsszavak: köztársaság, republikanizmus, 1920-as évek, Horthy-rendszer, politikai jobboldal

Abstract

The appearance of republicanism in the Hungarian right wing publicism during the 1920's

In a short time Hungary had to experience a world war and the loss of most of its territories, as well as the dethronement of the Habsburg dynasty, the proclamation of the first Hungarian people's republic, and the horrors of the soviet republic. After events like these we can safely assume that the republican idea was opposed by many during the Horthy-era. Nevertheless, I believe that when we examine the question of the republican form of state we cannot allow ourselves the luxury of ignoring what the opposing voices said about the system. In my dissertation I am examining this question between 1920 and 1928, or the first jubilee of the Károlyi-republic. In my work I attempt to find the answer to the following questions: how the republican idea can be placed in the argument between the legitimists and the free electors, which determined the public discussion, what the attitude was towards the question of the

form of state of the Hungarian population, which the right-wing press deemed unquestionably royalist, and how republicanism appeared as a type of indictment on the political right. Finally, I briefly attempt to describe how the roll of Mihály Károlyi was seen and exhibited by the right-wing press.

Keywords: republic, republicanism, 1920s, Horthy-era, right-wing politics

Bibliográfia

Források

A baloldali pártok szerint a frankügy vádiratában több valótlanítás van, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 27. szám, 1926. február 4.

A német centrum lapja a magyar királykérdésről, *Magyarság*, VI. évf., 106. szám, 1925. május 12.

Egy meg nem cáfolt nyilatkozat, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 40. szám, 1926. február 19.

Hogy áll ma a királykérdés?, *Kis Ujság*, XXXX. évf., 66. szám, 1927. március 22.

Károlyi Mihály új forradalmi terve megbukott az amerikai magyarok ellenállásán, *A nép*, VII. évf. 162. szám, 1925. július 23.

Külkereskedelem és indemnitás, *Budapesti Hírlap*, XLI. évf., 294. szám, 1921. december 30.

Lelkes tömegek a Szentkorona Szövetség győri nagygyűlésén, *Nemzeti Ujság*, IX. évf., 66. szám, 1927. március 22.

Lelkes tömegek a Szentkorona Szövetség győri nagygyűlésén, *Nemzeti Ujság*, IX. évf., 66. szám, 1927. március 22.

Szomoru jubilálás, *Nemzeti Ujság*, IV. évf., 260. szám, 1922. november 15.

Gergely István: A szépség szigetén, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 36. szám, 1926. február 14.

Pethő Sándor: A keresztény gondolat és a legitimitás, *Magyarság*, III. évf., 423. szám, 1922. május 21.

Visszaemlékezések

Horthy Miklós: *Emlékirataim*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2019.

Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2013.

Szakirodalom

Összefoglaló munkák

Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században I. kötet Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás*, Szekszárd, Babits Kiadó, 1996.

Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos.: *Magyarország története 1918-1990*. Budapest, Korona Kiadó, 1995.

Monográfiák

Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

L. Nagy Zsuzsa: *Bethlen liberális ellenzéke (A liberális polgári pártok 1919-1931)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

Pölöskei Ferenc: *A köztársasági eszme története Magyarországon*, Budapest, Cégér Könyvkiadó, 1994.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2010.

Cikkek és tanulmányok

Buza László: A királyválasztás joga, *Magyar Jogi Szemle*, I. évf., 2. szám, 1920/2.

Egresi Katalin: *A köztársasági eszme és a Szent-Korona-tan a magyar politikai gondolkodásban a két világháború között*, in Feitl István (szerk.): *Köztársaság a modern kori történelem fényében Tanulmányok*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2007.

Kende Péter: A köztársasági eszme magyarországi állásáról, *Múltunk*, L. évf., 2005/2.

Kmety Károly: Véleményem a királykérdésben, *Jogtudományi Közlöny*, LVI. évf., 1. szám, 1921. január 1.

Polner Ödön: A trón megüresedésének és betöltésének kérdéséhez, *Magyar Jogi Szemle*, I. évf., 1920/4.

Romsics Ignác: Bethlen István politikai pályaképe 1901-1944, in: *Bethlen István emlékirata 1944*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.

[1] A tanulmány vizsgálatának fókuszja a köztársasági kérdés jobboldali orgánumban való megjelenésére helyeződik. A dolgozat végén található bibliográfiában emiatt szerepelnek a felsorolt lapokban megjelent írások a források között, ellentétben Kmety Károly, Buza László és Polner Ödön szintén az 1920-as években megjelent írásaival, amelyek a korszak meghatározó politikai kérdéseinek felvázolásában nyújtottak segítséget és ebből kifolyólag a felhasznált szakirodalmak között kaptak helyet.

[2] Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században I. kötet Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás*, Szekszárd, Babits Kiadó, 1996, 55.

[3] Kmety Károly: Véleményem a királykérdésben, *Jogtudományi Közlöny*, LVI. évf., 1. szám, 1921. január 1., 1.

[4] Uo. 1.

[5] Buza László: A királyválasztás joga, *Magyar Jogi Szemle*, I. évf., 2. szám, 1920/2, 84.

[6] Romsics Ignác: Bethlen István politikai pályaképe 1901-1944, in: *Bethlen István emlékirata 1944*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, 30-31.

[7] Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos.: *Magyarország története 1918-1990*. Budapest, Korona Kiadó, 1995, 42.

[8] Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2013, 176-177.

[9] A felvázolt gondolatot kiválóan illusztrálja a következő, az 1918-as köztársaság jubileumára írt, azonban elkobzott és később az *Erdélyi Futárban* megjelent *Népszava* cikk: Párisból kaptuk meg a budapesti „Népszava” elkobzott vezércikkét, *Erdélyi Futár*, III. évf., 1. szám, 1929. január 15. Valamint szintén kiváló illusztrációként szolgál ezzel kapcsolatban

egy, a *Világ* című lap hasábjain Túri Béla kanonok és országgyűlési képviselő 1918-as szerepével kapcsolatban megjelent olvasói levél: Levél egy esztergomi kanonoknak, *Világ*, XV. évf., 244. szám, 1924. november 16.

[10] Pölöskei Ferenc: *A köztársasági eszme története Magyarországon*, Budapest, Cégér Könyvkiadó, 1994, 130.

[11] Polner Ödön: A trón megüresedésének és betöltésének kérdéséhez, *Magyar Jogi Szemle*, I. évf., 1920/4, 205.

[12] Uo. 205.

[13] Pölöskei F., Gergely J., Izsák L.: i. m.: 42-43., Pölöskei F.: i. m.: 130-139. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2010, 138-139.

[14] Horthy Miklós: *Emlékirataim*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2019, 124.

[15] Egresi Katalin: *A köztársasági eszme és a Szent-Korona-tan a magyar politikai gondolkodásban a két világháború között*, in Feitl István (szerk.): *Köztársaság a modern kori történelem fényében Tanulmányok*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2007, 240.; Romsics I.: i. m.: 139.

[16] Kmety K.: i. m. 2.

[17] Horthy M.: i. m. 143.

[18] L. Nagy Zsuzsa: *Bethlen liberális ellenzéke (A liberális polgári pártok 1919-1931)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 23.

[19] Horthy M.: i. m. 144.

[20] Külkereskedelem és indemnitás, *Budapesti Hírlap*, XLI. évf., 294. szám, 1921. december 30., 4.

[21] Uo. 3-4.

[22] Pethő Sándor: A keresztény gondolat és a legitimitás, *Magyarság*, III. évf., 423. szám, 1922. május 21., 1-2.

- [23] Lelkes tömegek a Szentkorona Szövetség győri nagygyűlésén, *Nemzeti Ujság*, IX. évf., 66. szám, 1927. március 22., 5.
- [24] Uo. 5.
- [25] Uo. 5-6.; Hogy áll ma a királykérdés?, *Kis Ujság*, XXXX. évf., 66. szám, 1927. március 22., 2-3.
- [26] Szomoru jubilálás, *Nemzeti Ujság*, IV. évf., 260. szám, 1922. november 15., 1.
- [27] Gergely István: A szépség szigetén, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 36. szám, 1926. február 14., 7.
- [28] Uo. 7.
- [29] Szomoru jubilálás, *Nemzeti Ujság*, IV. évf., 260. szám, 1922. november 15., 1.
- [30] A német centrum lapja a magyar királykérdésről, *Magyarság*, VI. évf., 106. szám, 1925. május 12., 4.
- [31] Szomoru jubilálás, *Nemzeti Ujság*, IV. évf., 260. szám, 1922. november 15., 1.
- [32] Uo. 1.
- [33] A német centrum lapja a magyar királykérdésről, *Magyarság*, VI. évf., 106. szám, 1925. május 12., 4.
- [34] Hogy áll ma a királykérdés?, *Kis Ujság*, XXXX. évf., 66. szám, 1927. március 22. 2-3.; Lelkes tömegek a Szentkorona Szövetség győri nagygyűlésén, *Nemzeti Ujság*, IX. évf., 66. szám, 1927. március 22., 5-6.
- [35] A baloldali pártok szerint a frankügy vádiratában több valótlanág van, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 27. szám, 1926. február 4., 5-6.
- [36] Egy meg nem cáfolt nyilatkozat, *Nemzeti Ujság*, VIII. évf., 40. szám, 1926. február 19., 3.
- [37] Uo. 3.
- [38] Kende Péter: A köztársasági eszme magyarországi állásáról, *Múltunk*, L. évf., 2005/2.

186.

[39] Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 417.

[40] Romsics I.: i. m. 181.

[41] Károlyi Mihály új forradalmi terve megbukott az amerikai magyarok ellenállásán, *A nép*, VII. évf. 162. szám, 1925. július 23., 1.

[42] Uo. 1.